

Epäoikeudenmukaisuuden näkyväksi tekeminen – Ihmisoikeuskasvatuksen oikeudelliset, poliittiset ja moraaliset ihanteet epätäydellisessä maailmassa

Tuija Kasa

Lectio praecursoria kasvatustieteen väitöskirjaan Unveiling injustices: Revisiting human rights education's kegal, political and moral ideals in a nonideal world, Helsingin yliopistossa 17.1.2025.

Johdanto: Ihmisoikeuksien heikkenevä tila

Kun olen viimeistellyt tätä väitöskirjaa, maailma on todistanut historiallisia takaiskuja ihmisoikeusjärjestelmän osalta. Jotkut sanovat, että 1990-luku oli ihmisoikeuksien kultainen aikakausi (Keet ym., 2023). Sen sijaan tänään voimme puhua pettymyksestä, puolustuskamppailusta tai jopa siitä, että liikumme taaksepäin.

Ihmisoikeudet vaikuttavat meihin kaikkiin. Ihmisoikeuskysymykset voivat vaihdella hienovaraisesta huonosta kohtelusta kansanmurhiin. Ne voivat vaihdella hyvän arjen kysymyksistä elämän ja kuoleman kysymyksiin. Sinnikkäät ihmisoikeusongelmat, kuten rasismi, naisiin kohdistuva väkivalta ja saamelaisväestön kohtelu, vaivaavat Suomea (Toivanen, 2009; Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2014, 2018). Tutkimukset osoittavat, että Suomessa 40 % seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista kohtaa väkivaltaa kotona ja syrjintää koulussa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL], 2019; Jokela ym., 2020; Alanko, 2014). Kun oppilas ei tunne, että hänen ihmisarvonsa tunnustetaan ja opettajat kiistävät vähemmistöjen olemassaolon, voi ilmetä itsetuhoisia ajatuksia (ks. Alanko, 2014). Kun kokonaiset ihmisryhmät epäinhimillistetään, kansanmurhat tehdään mahdolliseksi.

Olemme todistaneet kauhistuttavia esimerkkejä tästä Gazassa ja raivoavissa sodissa. Israel on toteuttanut kansanmurhan kaltaisia tekoja Palestiinassa nälkiinnyttämällä ihmisiä sekä pommittamalla kouluja, sairaaloita ja avustustyöntekijöitä (International Court of Justice [ICJ], 2024; International Criminal Court [ICC], 2024a; 2024b). Sudanissa miljoonat ovat paenneet kodeistaan (UN High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2024). Venäjä aloitti täysimittaisen hyökkäyksen Ukrainaan vuonna 2022. Joitakin ihmisoikeusloukkauksia on vaikea pukea sanoiksi; pommituksista selvinneiden lasten ampuminen droneilla Palestiinassa ja avustustoiminnan estäminen alueelle ovat olleet kamalia esimerkkejä

(BBC, 13.11.2024). Antigender-liike tuhoaa LGBTIQ+ ja seksuaali- ja lisääntymisterveys-oikeuksia (Butler, 2024). Afganistanissa Taliban on pyyhkinyt naiset pois julkisesta elämästä ja tehnyt naisten kivittämisen kuolemaan jälleen lailliseksi (Amnesty, 2024). Yhdysvalloissa 15 osavaltiota on kieltänyt abortit (Amnesty, 2024). Nouseva autoritarismi, polariisaatio ja populismi ympäri maailmaa hyökkäävät ihmisoikeuksia vastaan.

Nämä ovat vain joitakin ihmisoikeusloukkauksia, joiden vuoksi Amnesty raportoi vuonna 2024, että toisen maailmansodan jälkeinen lupaus ”ei koskaan enää” on murtumassa (Amnesty, 2024). Filosofi Theodor Adorno kuvasi, että lupaus ”ei koskaan enää” on koulutuksen tärkein imperatiivi holokaustin jälkeen (Adorno, 1998). Lisäksi mainitut ongelmat ovat vain näkyviä kriisejä samalla kun monet ihmisoikeusloukkaukset jäävät piiloon.

Näistä viimeaikaisista takaiskuista huolimatta olisi historiallisesti virheellistä väittää, että ihmisoikeuksien edistäminen olisi koskaan ollut helppoa. Väitöskirjani, jonka esittelen tänään, on yritys palata ihmisoikeusliikkeen juurille. Sen radikaali ajatus oli suojella kaikkia vallan väärinkäytöksiltä ja suojella marginaalisia ryhmiä. Olen tutkinut erityisesti koulutuksen lupautta tässä projektissa.

Ihmisoikeuskasvatus on kirjattu useisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin ympäri maailmaa (Yhdistyneet kansakunnat [YK], 1948, 1989, 2011). Periaatteessa kaikilla tulisi olla ymmärrys niistä ihmisoikeusperiaatteista, sisällöistä ja normeista, joihin heidän hallituksensa ovat sitoutuneet. Opettajia kuvataan usein tärkeiksi toimijoiksi ihmisoikeuksien kannalta, mutta tutkimukset osoittavat, että opettajankoulutus on ollut epäjärjestelmällistä (Osler & Starkey, 2010; Osler & Skarra, 2021; Tibbitts & Sirota, 2023; Robinson ym., 2020; Kasa ym., 2021). Väitöskirjassani tutkin ihmisoikeuskasvatuksen ambivalenttia eli ristiriitaista tilannetta Suomessa.

Ihmisoikeuskasvatuksen ambivalenssi Suomessa

Suomi sitoutuu virallisesti ihmisoikeuksiin ja sitä kuvataan tasa-arvon, koulutuksen ja ihmisoikeuksien edistäjänä, mutta Suomessa ei tarjota järjestelmällisesti ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa (Kasa ym., 2023; Kasa & Toivanen, 2023). Koulutuksella on monia tärkeitä rooleja yhteiskunnassa, mutta ehkä tärkein nykypäivänä, jolloin sodat riehuvat ja ilmastonmuutos etenee, on sen suhde yhdenvertaisuuteen ja kestävytyteen.

Ehkä tämän väitöskirjan siemenet kylvettiin, kun olin lapsi koulussa ja pohdiskelin opettajien roolia, kun he eivät puuttuneet tehokkaasti kiusaamiseen. Tai silloin, kun opin sodissa tapahtuneista moraalisisista katastrofeista ja ajattelin karjalaisia isovanhempiani, jotka joutuivat lähtemään evakkoon. Opettajaksi opiskelevana kaipasin kriittisiä ja yhteiskunnallisia lähestymistapoja. Olin todistamassa rasismia, ilmoitin siitä vastuulliselle opettajalle ja hämmästyin, kun opettaja syytti lasta omasta kohtelustaan. Siirryessäni työskentelemään ihmisoikeuskasvatuksen pariin, opin kuinka vähän koulutusjärjestelmä oli antanut minulle ymmärrystä ihmisoikeusjärjestelmästä. Miksi en tiennyt enemmän alkuperäiskansojen oikeuksista, vammaisten oikeuksista ja perus- ja ihmisoikeusinstituutioista ja niiden toiminnasta yhteiskunnassa? Miksi en ollut varma – ammattilaisena ja opettajana – kuinka pitää ammattilaisia vastuullisina, kun näin ongelmia? Olin aina ollut kiinnostunut etiikasta ja oikeudenmukaisuudesta, mutta minulla oli vähän ymmärrystä tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- tai ihmisoikeuslainsäädännön merkityksestä käytännössä. Ihmisoikeustyö avasi minulle uuden maailman, josta olin erittäin innoissani.

Tämä maailma ei koostu pelkästään hypoteettisuudesta, hyväntekeväisyydestä, arvotietämisestä tai toiveajattelusta, vaan kyse on todellisista laeista ja instituutioista yhteiskun-

nassa. Opettajana näin ihmisoikeuksien valtavan hyödyntämättömän potentiaalin ammatissa. Kuitenkin, kun syvennyin opettajankoulutuksen käytäntöihin, monia jännitteitä ilmeni, ja yksinkertaiset ihanteeni alkoivat murentua. Väitöskirjaani voikin kuvata tutkimusmatkaksi ihmisoikeuksien hauraiden moraalisten ihanteiden toteutumisesta epätodellisuudessa ja epäoikeudenmukaisuudessa maailmassa. Näiden ristiriitaisuuksien pohjalta kutsun väitöskirjani tutkimusongelmaa niin sanotuksi koulutuksen (epä)yhdenvertaisuuden kaksoistodellisuudeksi. Tämä tarkoittaa, että koulutus omaksuu ihmisoikeudet virallisina tavoitteina, mutta samalla uusintaa epätasa-arvoa.

Kun opetin ihmisoikeuksia koulussa, opiskelijat kertoivat minulle, että sukupuolten tasa-arvo ei ole ongelma Suomessa. Minun piti tehdä ylimääräistä työtä tuodakseni esiin näkymättömät eriarvoisuudet opiskelijoille ja havaitsin, kuinka aiheet muuttuivat heille todelliseksi. Suomessa ja erityisesti koulutuksessa epäyhdenvertaisuutta ei nähdä ongelmana; se on niin sanottu ”ei-ongelma” -ongelma (Rhode, 1991)¹, eli ongelma on, ettei ongelmaa näennäisesti ole. Samalla kuitenkin vähemmistöjen tai niiden, jotka eivät sovi sosiaaliseen hierarkiaan tai normeihin, kokemukset kertovat haasteista ja ulossulkemisesta. Tämä näkyy romanien kokemuksissa (Rajala & Blomerus, 2015), tietämättömyydessä saamelaisista (Miettunen, 2020), rasismissa (Masoud, 2024) ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaamassa sinnikkäässä epätasa-arvossa koulutuksessa (THL, 2019). Koulutus ei ole ”viation” tai pelkästään yhdenvertaisuuden tuottaja – se on pysyvä epäyhdenvertaisuuden tai eriarvoisuuksien uusintaja.

Viimeiset kymmenen vuotta ihmisoikeustyössä ovat olleet myrskyisiä aikoja. Suomessa kymmenen vuotta sitten pakolaisliike nosti viharikokset historialliseen huippuun (Rauta, 2017). Viime vuonna viharikokset tekivät uuden ennätyksen (Rauta, 2024). Monet perus- ja ihmisoikeusasiantuntijat ovat arvioineet, että Suomi otti valtavan askeleen taaksepäin ihmisoikeussitoumustensa suhteen, kun Venäjän raja suljettiin viime vuonna – vastoin ihmisoikeusjuridisten asiantuntijoiden neuvoja. Pakolaisten kohtelun kaksoisstandardit ovat tulleet näkyviksi, ja väriarvo on ilmeinen (Masoud, 2024). Tätä ei voi hyväksyä.

Poikkitieteellinen väitöskirja yhdistää kasvatustieteitä, ihmisoikeusjuridiikkaa ja moraalifilosofiaa erityisesti kriittisestä ja feministisestä näkökulmista. Väitöskirja koostuu kolmesta osatutkimuksesta ja yhteenvedosta, joka yhdistää empiirisen ja teoreettisen tutkimuksen. Empiirinen tutkimukseni koskee suomalaista opettajankoulutusta. Osatutkimuksia I ja II yhdistää kriittinen lähestymistapa, joka haastaa oletetun ”erinomaisuuden” idean, jonka mukaan ihmisoikeudet olisi jo saavutettu. Vaikka läheisiä käsitteitä – kuten tasa-arvoa, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, rasismia, demokratiaa ja niin edelleen – on tutkittu, tämä on ensimmäinen väitöskirja, joka eksplisiittisesti tutkii ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa tässä laajuudessa. Joitakin selvityksiä on tehty, ja niiden mukaan eksplisiittinen ihmisoikeuskasvatus puuttuu, ja koulutus on irrallaan ihmisoikeuslainsäädännöstä (Ihmisoikeuskeskus, 2014; Rautiainen ym., 2014). Suomi kuitenkin uudisti perusopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman vuonna 2014 ja teki ihmisoikeussisällöistä historiallisen näkyvää.

¹ Termi viittaa englanninkieliseen ideaan ”’no-problem’ problem” (Rhode, 1991), jonka Deborah Rhode kuvasi oikeustieteessä, kun sukupuolten epätasa-arvoa ei nähty alalla ongelmana. Niin sanottu ”ei-ongelma” -ongelma estää näkemästä tai puuttumasta eriarvoisuuksiin laajemminkin. Sovelsin tätä problematiikkaa väitöskirjassani Suomen suhtautumiseen ihmisoikeuskasvatuksen toteutumattomuuteen (Kasa, 2025).

Opettajien kokemuksia ihmisoikeuskasvatuksen toteutumisesta

Ensimmäisessä osatutkimuksessa (Kasa ym., 2021) halusin yhdessä kanssakirjoittajieni Matti Rautiaisen, Mia Malaman ja Arto Kallioniemen kanssa selvittää, mikä tilanne on vuonna 2019. Tein siksi kyselylomakkeen opettajaopiskelijoille pakollisella kurssilla. Tavoitteena oli tutkia, näkyvätkö juridiset ja poliittiset parannukset opiskelijoiden kokemuksissa. Tulokset osoittavat, että opiskelijat pitävät ihmisoikeuskasvatusta tärkeänä. Monet kuitenkin ilmaisivat epäilyksiä omista kyvyistään ja siitä, miten tällä hetkellä ihmisoikeuksista ei ole tarpeeksi koulutusta.

Yksi opiskelija kuvasi, kuinka tärkeää ihmisoikeuskasvatuksen on ”*tuoda nämä kysymykset arkipäivän käytäntöjen tasolle, jotta ne eivät ole 'jossain tuolla' artiklojen tasolla tai liian itsestään selviä ollakseen näkyviä*”. Toinen puolestaan totesi, että nämä ovat ”*[t]ärkeitä aiheita, ja on pelottavaa, kuinka vähän moni tietää niistä*”.

Keskeisimmiksi teemoiksi opiskelijat näkivät lain ja vastuut, yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon, demokratian, toimijuuden, käytännön näkökulmat, moninaisuuden, etiikan ja vähemmistöt muiden aiheiden ohella. Jotkut opiskelijat raportoivat myös saaneensa lisää rohkeutta puuttua epäoikeudenmukaisuuksiin koulutuksen jälkeen.

Erinomaisuuden, tietämättömyyden ja parannusvaatimusten diskurssit

Toisessa osatutkimuksessa (Kasa ym., 2023) halusimme yhdessä kanssakirjoittajieni Reetta Toivasen ja Kristiina Brunilan kanssa ymmärtää, miksi opiskelijat edelleen raportoivat liian vähäisestä koulutuksesta, vaikka lainsäädäntöä ja politiikkaa on parannettu. Otimme tutkimuksessa historiallis-yhteiskunnallisen lähestymistavan. Tarkastelimme poliittisia asiakirjoja sekä tasa-arvo- ja ihmisoikeustyön viimeistä 50 vuotta opettajankoulutuksessa. Huomasimme, että lyhytkestoiset hankkeet ovat yleistymässä. Lisäksi ihmisoikeus- ja koulutuspolitiikka ovat erillään samalla tavalla kuin aiemmin on havaittu koulutus- ja tasa-arvopolitiikan erillisyyttä (Brunila ym., 2005; Brunila, 2009; Brunila & Kallioniemi, 2017).

Kun vertasimme opiskelijoiden kokemuksia ja poliittisia asiakirjoja, havaitsimme erillisiä diskursiivisia todellisuuksia:

- Virallinen diskurssi väittää erinomaisuutta,
- opiskelijat kertovat tietämättömyydestä, ja
- ihmisoikeus- ja tasa-arvoaktivistit ja -toimijat ehdottavat parannuksia.

Parannusehdotukset jäävät huomiotta väitetyyn suomalaisen koulutuksen ”erinomaisuuden” vuoksi, tai lyhytkestoisia hankkeita käynnistetään. Hankkeet puolestaan riippuvat yksilöistä ja tuottavat historiallista ”muistinmenetystä”, jossa samanlaiset tavoitteet keksitään yhä uudelleen.

Empiiristen tutkimusten perusteella väitän, että opettajat eivät ole ihanteellisia toimijoita, jotka tietäisivät itsestään, miten toteuttaa ihmisoikeuskasvatusta ilman asianmukaista koulutusta, joka lisää juridista tietämystä, kriittistä ajattelua ja eettistä herkkyyttä.

Ei-ideaaliteoria ja epäinhimillistäminen uusina näkökulmina ihmisoikeuskasvatukseen

Väitöskirjan teoreettinen lähestymistapa on motivoitunut siitä, että ihmisoikeuskasvatuksen teoreettisia ja moraalifilosofisia analyyseja on vähän. Nykyisessä akateemisessa keskustelussa moraaliiin viitataan jopa halventavassa merkityksessä. Lisäksi laajempi teoreettinen virtaus, joka nojaa postmoderniin, poststrukturalistisiin ja kriittisiin teorioihin, kyseenalaistaa normatiivisuuden, universaalisuuden ja yhteiset arvot. Näiden käsitteiden kritisointi on perusteltua esimerkiksi niiden ulossulkevien taipumusten vuoksi. Minua kuitenkin häiritsi osa argumenteista, jotka hylkäsivät filosofiset käsitteet, jotka ovat olennaisia ihmisoikeuksien legitimitetille.

Aiemman tutkimukseni perusteella tiesin, että ajatteluni ammentaa kriittisistä teorioista ja pedagogiikasta. Monet kritiikit esittivät hyviä huomioita. Kuitenkin, kun aloin tutkia ihmisoikeuksiin liittyviä kriittisiä teorioita, jokin oli muuttunut minussa. Työskenneltyäni todellisten ihmisoikeusinstituutioiden kanssa ja niiden käsittelemien ongelmien parissa, en voinut yhtyä ajatukseen, että ihmisoikeudet ovat pelkkää epäilyttävää retoriikkaa tai tyhjää diskurssia. Jotkut kritiikit sivuuttivat olemassa olevan ihmisoikeusjärjestelmän ja tuntuivat hieman epämääräisiltä. Näin tarpeen uusille teoreettisille avauksille, joissa klassisia käsitteitä tarkasteltaisiin kriittisesti, mutta samalla tunnustettaisiin joitakin puolustamisen arvoisia periaatteita. Esimerkiksi, jos universaalisuus ja normatiivisuus kielletään, ei ole viitekohtaa ihmisoikeusväitteille yksittäisen kontekstin ulkopuolella. Ihmisoikeudet eivät pelkisty poliittisiin konflikteihin tai tyhjiin diskurssiin, vaikka ne ovat joskus myös sitä ja toisinaan ristiriitaisia.

Kolmatta osatutkimusta varten löysin Judith Shklarin, filosofin, joka oli sivuutettu aiemmissa filosofian opinnoissani. Judith Shklar on yksi ei-ideaaliteorian pioneereista. Shklar väittää, että filosofian historia on epäonnistunut antamaan epäoikeudenmukaisuudelle sen ansaitseman painoarvon, sillä se on keskittynyt oikeudenmukaisuuteen (Shklar, 1990). Ei-ideaaliteoria korostaa epäoikeudenmukaisuutta ja todellisia negatiivisia ilmiöitä. Kuten Amartya Sen (2009) kuvailee, se pyrkii oikeudenmukaisuuden *edistämiseen* täydellisen oikeudenmukaisuuden *saavuttamisen* sijaan. Yhdessä kanssakirjoittajani Anniina Leiviskän kanssa ehdotamme uudenlaista ei-ideaalin ihmisoikeuskasvatuksen lähestymistapaa kriittiseen keskusteluun (Kasa & Leiviskä, 2025).

Yksi keskeisistä ihmisoikeuskritiikeistä koskee kysymystä: kuka on täysi ihminen? Kuka on oikeuksien subjekti? Esimerkiksi professori, jälkikolonialistinen feministi Ratna Kapur on kritisoinut sen olevan valkoinen, kristitty ja varakas mies (Kapur, 2006). Lisäksi ajatus autonomisesta, rationaalisesta, irrallisesta yksilöstä on historian saatossa sulkenut pois lapset, eläimet, naiset, vammaiset, alkuperäiskansat ja ei-länsimaiset ihmiset. Monet kritiikit ovat kyseenalaistaneet julistettujen positiivisten arvojen – kuten ihmisarvon – toteutumisen, koska sitä ei ole turvattu kaikille.

Aloin huomata ihmisoikeusloukkauksiin liittyvän yhteisen väitteen yli identiteettilinjojen: epäinhimillistämisen. Epäinhimillistäminen riistää toisen moraalisen aseman ja näkyy esimerkiksi sodan moraalipsykologiassa. Se perustuu usein ”meidän” ja ”niiden” väliseen erotteluun, jossa ”toinen” esitetään tuhottavana (esim. Glover, 1999). Tämä on ollut sodan käynnin historian ytimessä, jossa ihmiselämällä ei ole arvoa. Kolmannessa artikkelissani tarkastelen, kuinka epäinhimillistäminen on universaali negatiivinen ilmiö, joka on ihmis-oikeusloukkausten ytimessä. Näin ollen epäinhimillistämisen vastustaminen voisi toimia jaettuna lähtökohtana ei-ideaalille ihmisoikeuskasvatukselle.

Ei-ideaali ihmisoikeuskasvatus voi edistää epäoikeudenmukaisuuden tunnistamista moraalisen ja poliittisen mielikuvituksen avulla hyödyntäen todellisia epäinhimillistämisen tapauksia. Lisäksi se häiritsee passiivista epäoikeudenmukaisuutta ja lisää moraalista herkkyyttä. Teoreettinen väitteeni on, että ei-ideaaliteoria tarjoaa tien yli umpikujan, joka vallitsee liberaalien ja universaalien näkemysten sekä niiden kritiikin välillä. Tämä johtuu siitä, että se ottaa todelliset epäoikeudenmukaisuudet vakavasti, mutta ei kiellä ihmisoikeuksien tinkimätöntä moraalista ydintä.

Kohti eettistä herkkyyttä ja tietoperustaista ihmisoikeuskasvatusta

Yleisesti väitän, että ihmisoikeuskasvatuksen teoria ja käytäntö ovat puutteellisia, jos ne keskittyvät vain ihanteisiin. Tämä johtuu siitä, että epäoikeudenmukaisuutta ei välttämättä opita näkemään alun perinkään, eikä opettajille tarjota asianmukaista ihmisoikeuskasvatusta. Ihmisoikeuskasvatus tarjoaa opettajille standardit heidän juridisten vastuidensa ymmärtämiseen, mutta se myös kehittää kriittistä ajattelua ja eettistä herkkyyttä, jotka ovat tarpeen arjen ongelmien ratkaisemiseksi. Kritiikkini tässä väitöskirjassa kohdistuu ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiseen. Se ei kuitenkaan ole kritiikkiä yksittäisiä opettajia kohtaan. Meidän on painotettava opettajankoulutuksen rakenteellisia kysymyksiä tukeaksemme opettajia heidän eettisesti vaativassa työssään.

Yleisesti tämä poikkitieteellinen väitöskirja tutkii oikeudellisten, moraalisten ja poliittisten näkökulmien yhtymäkohtia ja eroja. Se korostaa poikkitieteellisten lähestymistapojen tarvetta: pelkät juridiset normit tai poliittiset julistukset eivät riitä. Väitöskirja kyseenalaistaa käsitteiden liiallisen politisoimisen tai oikeudellistamisen ja palauttaa moraalisen mielikuvituksen merkityksen, mikä on monimutkainen mutta välttämätön tehtävä moraalisesti monimutkaisessa maailmassamme. Koska disinformaatiota levitetään ihmisoikeuksista, ihmisoikeuskasvatus on välttämätöntä, jotta ihmiset voivat erottaa toisistaan lain, politiikan, mielipiteet ja itsekkäät pyrkimykset rajoittaa muiden oikeuksia. On välttämätöntä, että ihmiset pystyvät puolustamaan, kritisoimaan ja kehittämään ihmisoikeusjärjestelmää.

Keskellä globaaleja kriisejä on kiireellistä löytää yhteisiä poliittisia ja moraalisia tavoitteita erojen yli.² Koulutuksella on keskeinen rooli kasvattaa ihmisiä, jotka pystyvät tunnistamaan globaalin epäoikeudenmukaisuuden ja toimimaan globaalissa yhteistyössä jaettujen moraalisten huolenaiheiden puolesta, omien etujensa yli.

Väitöskirja

Kasa, T. (2025). *Unveiling injustices: Revisiting human rights education's legal, political and moral ideals in a nonideal world*. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0451-4>

² Tämä ajatus oli jaettu lähtökohta Koneen säätöön rahoittamassa *Demokratiakasvatus ja poliittinen polarisaatio globaalien kriisien aikakaudella* (DEMOPOL) -hankkeessa (2021–2025), jonka osana tämä väitöskirja tehtiin. Hankkeen johtajana toimi apulaisprofessori Anniina Leiviskä. Osoite: <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/demokratiakasvatus-ja-poliittinen-polarisaatio-globaalien-kriisien-aikakaudella> (21.11.2025).

Lähteet

- Adorno, T. W. (1998). *Critical models: Interventions and catchwords*. Columbia University Press.
- Alanko, K. (2014). *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 72, Seta, Seta-julkaisuja 23. <https://doi.org/10.57049/nts.391>
- Amnesty International. (2024). *The State of the World's Human Rights: April 2024*. Luetta-
vissa (20.11.2024): <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/7200/2024/en/>
- BBC. (13.11.2024). *Gaza surgeon describes drones targeting children*. [https://
www.bbc.com/news/articles/c7893vpy2gqo](https://www.bbc.com/news/articles/c7893vpy2gqo)
- Brunila, K. & Kallioniemi, A. (2017). Equality work in teacher education in Finland. *Policy Futures in Education*, 16(5), 539–552. <https://doi.org/10.1177/1478210317725674>
- Brunila, K. (2009). *Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa*. Sosiaali-
ja terveysministeriön selvityksiä 2009:51.
- Brunila, K., Heikkinen, M. & Hynninen, P. (2005). *Monimutkaista mutta mahdollista: Hyviä käytäntöjä tasa-arvotyöhön*. Kainuun Sanomain Kirjapaino Oy.
- Butler, J. (2024). *Who's Afraid of Gender?* Penguin Books.
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto. (2014). *Violence against women: an EU-wide survey. Main results report*. European Union Agency for Fundamental Rights. Publica-
tions Office of the European Union.
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto. (2018). *EU MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Being Black in the EU*. Publications Office of the
European Union.
- Glover, J. (1999). *Humanity: a moral history of the twentieth century*. Jonathan Cape.
- ICC (International Criminal Court). (2024a). *Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for Arrest Warrants in the Situation in the State of Palestine*. [https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-
arrest-warrants-situation-state](https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state)
- ICC. (2024b). *Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant*. Press release. Luetta-
vissa (21.11.2024): [https://www.icc-
cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-
challenges](https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges)
- ICJ (International Court of Justice). (2024). *Order: Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip*. Luetta-
vissa (21.11.2024): [https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-
ord-01-00-en.pdf](https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240524-ord-01-00-en.pdf)
- Ihmisoikeuskeskus. (2014). *Ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus Suomessa*. Ihmisoikeus-
keskus.
- Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveysky-
selyn tuloksia 2019*. Työpaperi 38/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-580-3>
- Kapur, R. (2006). Human rights in the 21st century: take a walk on the dark side. *The Sydney Law Review*, 28(4), 665–687.
- Kasa, T., Rautiainen, M., Malama, M. & Kallioniemi, A. (2021). 'Human rights and democracy are not self-evident': Finnish student teachers' perceptions on democracy

- and human rights education. *Human Rights Education Review*, 4(2), 69–84. <https://doi.org/10.7577/hrer.3937>
- Kasa, T. & Toivanen, R. (2023). Ihmisoikeuskasvatuksen tietämättömyyden historiasta kohti ihmisoikeuksia refleктоivaa kasvatusta. *Kasvatus & Aika*, 17(1), 203–222. <https://doi.org/10.33350/ka.117107>
- Kasa, T., Brunila, K. & Toivanen, R. (2023). Reproducing inequality through ambivalence, ignorance, and innocence – Revisiting practices of equality and human rights in Finnish teacher education. *Educational Review*, 76(1), 145–165. <https://doi.org/10.1080/00131911.2022.2151572>
- Kasa, T. & Leiviskä, A. (2025). Resisting dehumanization—exploring nonideal human rights education. *Journal of Philosophy of Education*, 59(3–4), 728–745. <https://doi.org/10.1093/jopedu/qhaf010>
- Keet, A., Chauke, T., Staphorst, L., Hamukuaya, H. & Honeycomb, N. (2023). Critique and Disputations: Human Rights, Africanisation, Decolonisation, and the Project of Decentred Critical University Studies. Teoksessa F. Tibbitts, & A. Keet (toim.), *Emancipatory human rights and the university: promoting social justice in higher education* (s. 31–51). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003241447-4>
- Masoud A. (2024). *Constructing the Integrateable Refugee and Immigrant through Integration Policies and Practices in Finland*. University of Helsinki.
- Miettunen, T. (2020). Saamelaitietoa vai puuttuvaa tietoa saamelaisista? Selvitys saamelaitiedosta peruskoulun suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2020:29. Luettavissa (12.1.2022): <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162566>
- Osler, A. & Skarra, J. A. (2021). The rhetoric and reality of human rights education: Policy frameworks and teacher perspectives. *Multicultural Education Review*, 13(3), 191–210. <https://doi.org/10.1080/2005615X.2021.1964265>
- Osler, A. & Starkey, H. (2010). *Teachers and Human Rights Education*. Trentham Books.
- Rajala, S. & Blomerus, S. (2015). *Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2015: 8.
- Rauta, J. (2017). *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2016*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 12/2017. Juvenes Print.
- Rauta, J. (2024). *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2023*. Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024092474515>
- Rautiainen, M., Vanhanen-Nuutinen, L. & Virta, A. (2014). *Demokratia ja ihmisoikeudet opettajankoulutuksessa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:18
- Rhode, D. L. (1991). The “no-problem” problem: Feminist challenges and cultural change. *Yale Law Journal*, 100(6), 1731–1794. <https://doi.org/10.2307/796785>
- Robinson, C., Phillips, L. & Quennerstedt, A. (2020). Human rights education: Developing a theoretical understanding of teachers’ responsibilities. *Educational Review*, 72(2), 220–241. <https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1495182>
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Harvard University Press.
- Shklar, J. (1990). *The Faces of Injustice*. Yale University Press.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2019). *Kouluterveyskysely 2019*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tibbitts, F. & Sirota, S. (2023). The Human Rights Imperative in Teacher Education. Teoksessa G. T. Alter, & W. R. Fernekes (toim.). *The human rights imperative in*

- teacher education: developing compassion, understanding, and advocacy* (s 17–22). Rowman & Littlefield.
- Toivanen, R. (2007). Education on human rights – A method for inducing global critical thinking. Teoksessa T. Kaivola & M. Melén-Paaso (toim.), *Education for global responsibility—Finnish perspectives* (s. 33–44). Ministry of Education.
- UNHCR, The UN Refugee Agency. (2024). *Sudan Crisis Explained*. November 14, 2024. <https://www.unrefugees.org/news/sudan-crisis-explained/#:~:text=On%20April%2015th%2C%202023%2C%20violent,%2C%20asylum%20seekers%20and%20refugees>
- Yhdistyneet kansakunnat [YK]. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. A/RES/217 (III).
- YK. (1989). *Convention on the Rights of the Child* (CRC). Treaty Series, 1577, 3.
- YK. (2011). *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training*. A/RES/66/137.
- Zembylas, M. & Keet, A. (2019). *Critical human rights education: Advancing social-justice-oriented educational praxes*. Springer International. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-27198-5>

FT Tuija Kasa työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa.